

Д-р ИВАН ХОИЧ

КАРТИНИ ОТ ОБЩАТА ГЕОГРАФИЯ: КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ

Д-р **Иван Хоич** (Ivan Hoich) е известен хърватски географ (1850–1921). Роден е в град Самобор край Загреб. Завършва богословие в Университета в Инсбруг, Австрия и философия във Виенския университет. Работи като преподавател в Държавния педагогически институт в Загреб. През 1887–1888 г. подготвя в Германия докторат по философия, който успешно защитава в Хайделберг. От 1895 г. е директор на Девическата гимназия в Загреб и активно се занимава с география и история. Автор е на 12 учебници и учебни пособия по тези дисциплини. Като последовател на германската географска школа замисля и реализира станалата много популярна в Хърватия поредица "Картини от общата география" ("Slike iz orjeg zemljopisa"), издадена в 6 книги от Matica hrvatska (1888–1901). Във втората част на петата книга – "Европа – славянските държави" (1900), издадена в тираж 25 000 в две издания, е включена и България.¹ (вж. бр. 5/2008, с. 44 на "География `21")

"Тази книга описва България, Сърбия и Черна гора – три независими славянски държави, в които живеят нашите най-близки сродници. Стари са тези държави, ала са и млади. ... А ние, хърватите, като най-близки сродници на сърби и българи, следим с най-голямо съпричастие всеки техен напредък, съзнавайки добре, че с процъфтяването на самостоятелните славянски държави на Балканския полуостров заяква и напредва цялото Славянство" (с. 15)

"Климатът в България е мек и приятен, голямо е и природното й изобилие, а тъй като народът ѝ е усърден и неуморен, младото княжество може да се надява на хубаво бъдеще." (с. 21)

¹ Иван Хоич. **Княжество България**. – С., ИК „Гутенберг“, 2008, 311 с.

„... тъй като през тези столетия на робство те не са имали свое народно средище, т.е. център, който да ги обединява, и отделните български краища не са имали възможността да общуват помежду си, сред българите се е развила рядко срещаната при други народи самобитност. Почти всеки район, всяка долина има свой тип, свой диалект, своя носия, свой темперамент, а отчасти и дори своя мяра и свои тежнения.“ (с. 64)

„В тъмното лице на българина съзираш някакво спокойствие, добродушие, но зад тях може да се долови и тиха меланхолия. И жените притежават спокоен и искрен поглед – искреност и благородат се четат и по лицата им. Тяхното лице няма та-

ка остри и изразителни черти, каквито срещаме у мъжете; ... Мъжете общо взето са по-хубави от жените, които правят впечатление повече със своята интелигентност, отколкото с хубостта си... И все пак трябва да признаем, че след като се омъжат, българките не губят добрия си външен вид така бързо, както жените на съседните народи, особено пък както прочутите с бялата си кожа румънки.“ (с. 69)

„Жената в България е образцова и авторитетна, поради което се уважава от семейството много повече, отколкото жените при останалите източни народи“ (с. 80)

„По своя характер българинът на пръв поглед ти се струва спокоен и флегматичен, но опознаеш ли го по-отблизо, наблюдавайки го, ще забележиш, че под външното му спокойствие и сдържаност често се крие буен холеричен темперамент. Освен това българинът не е голям мечтател – той не се стреми към наслаждения и удоволствия толкова, колкото другите народи. Той разсъждава доста трезво във всяко едно отношение и пресмята всичко добре; в работата си е неуморен и като ратай на полето, и като занаятчия. Ори у простоватия българин наред с непренуденото селско лукавство, се крие остра и проникателна мисъл; с необичайна лекота и много успешно напредва той навсякъде като ученик, войник, занаятчия, търговец. Българинът доста се чуди на благите и мирни хора, защото нерядко той е много свадлив и отмъстителен. Понякога се изявява като своенравен и упо-

рит, инаги се. По време на бурни събития – избори, бунтове и войни – може силно да се въодушевява и тогава се проявяват неговият фанатизъм и необичайната му енергия. Иначе той не се отдава на страстите – бързо охлажда и започва да действа според разбиранията си, които го отвеждат към практичност, работа и спестовност... Освен своята умереност, сериозност и неумарна работоспособност, българинът притежава още едно типично качество – при всяка задача, работа и начинание той винаги пресмята колко би могъл да спести.“ (с. 72-74)

„Циганите в България са над 50 000 души и се делят на уседнало население и скитащи катунци. Каквито са и на другите места по света, такива са и тук в България – нечисти и от всяка гледна точка хора, като че ли от по-нисша раса, презирани от останалото население. Затова говорят и различни изрази в българския език – например, „лъже като циганин“, „дай хляб на циганина, за да те прокліна“, „за да стане циганинът цар, най-първо би заповядал да обесят баща му“, и т.н. Циганите са се появили на Балканския полуостров през XIV в. Те произхождат от Индия и помежду си разговарят на индийско наречие. По-голямата част от тях изповядват мохамеданска вяра, но някои са християни, например в Сливен, Елена и т.н.“ (с. 88-89)

„На Балканския полуостров също има евреи, но те са по-малко на брой и говорят предимно испански. Тъй като сърбите, българите, гърците, албанците и южните румънци извънредно много разбират от търговия и са хитри и спестовни, а и не търпят конкуренция, сред тях евреите не могат да се издигнат толкова, колкото например в Хърватия и Славония²... Испанските евреи са се преселили на Балканския полуостров през XVI в., когато са били прогонени от Испания и Португалия... Те са източен тип – със светли очи, много предприемчиви и усърдни, както впрочем навсякъде.“ (с. 90)

„Турците не са навсякъде еднакви. По градовете, така наречените бейове (по-нисша аристокрация) са доста покварени от разкоша и от разпуснатия живот, който водят, от леност, алкохолни питиета и опиум – никой не би казал за тях, че са потомци на някогашните османци завоеватели. Обратно, турският селянин, независимо къде живее – в равнината или в планината е със здраво и снажно тяло, той е усърден, храбър, трезвен и много гостоприемен. Като занаятчия или търговец е точен и почтен и би могъл да служи за пример на много от християните на Изток, при които преобладава лукавството. Турците на село много уважават властите в областта, където живеят, и им

² Славония е историко-географска област в източна Хърватия (бел. ред.)

се подчиняват. Като стражар или войник турчинът е верен и на него може да се разчита – затова управниците в областите го ценят. Плаща данъците си по редовно в сравнение с българския селянин. Макар че младото княжество се е отнесло добре спрямо турците – а за това може да се съди по факта, че те

присъстват във всички събрания и съвети, като се започне от общинските, та се стигне до Народното събрание, – все пак истинска обич между българите и турците не съществува. И това е разбираемо, като си помисли човек колко много са се провинили турците пред българите в течение на петвековното си господство.” (с. 91–92)

„Трябва да отбележим, че българската младеж устремно се стремяла да се образова – както в родните училища, така и в чуждестранните университети.³ Разбира се, в началото в страната не е имало нито достатъчно учители, нито необходимите учебни помагала и училищни стради. Както винаги, Народното събрание било готово да пожертва доста средства за потребностите на учебното дело, но за съжаление сред висшите чиновници имало хора, които възпирали напредъка на народната просвета.” (с. 143)

„В цялото княжество е имало (през 1898 г. – ред.) 50 забавачници със 72 учителки и 4130 деца, т.е. много повече забавачници, учителки и деца, в сравнение с тези в Хърватия и Славония. Народни училища е имало всичко 4481 на брой, и то: детски (начални) 704, девически 125, смесени (за момчета и момичета) 3652. В изброените училища са преподавали всичко 8329 учители и учителки: 6886 учители и 1443 учителки. На задължително училищно обучение са подлежали 552 882 деца от 6 до 12 години... В България на 754 жители се пада 1 училище, а в Хърватия 1 училище се пада на 1667 души население. Ако съпоставим и други условия на нашето народно образование с българското, получава се следната картина: в Хърватия 1 училище се полага на двоен брой ученици в сравнение с България; един учител се полага на два пъти повече ученици, отколкото в България; 100 ученици се падат на 971 души население. В Хърватия и Славония за народните училища се изразходват 55 % по-малко средства, отколкото в България. За издръжката на народните училища всеки жител на България допринася сума, равна на 3,01 крони, а в Хърватия тя е 1,66 крони. Всички разноси за издръжката на един ученик в народното училище в България се равняват на 29,03 крони, а в Хърватия – на 19,58 крони. Всички посочени данни ясно показват колко много е напреднала България в областта на народната си просвета за краткия период след скорошното си освобождение.” (с. 144–145)

„Замислим ли се за всичко това, наистина трябва да признаем на българския народ големите му способности, извънредното му старание и жилавата му духовност, щом ето – само за няколко десетилетия той толкова е напреднал в различните клонове на своя живот, на човешкото знание и изкуство!” (с. 154)

„Най-авторитетна сред населението е интелигенцията, т.е. образованите хора, завършили определе-

ни науки. ... Всяка правителствена промяна предизвиква и промяна в чиновническия апарат – най-вече в областта на образованието. Единствено в Министерството на финансите чиновниците са стабилни, т.е. не са подвластни на посоченото текучество. Чиновниците в администрацията често са повече партийни агенти, отколкото представители на държавата. Не съществуват и постоянни правила за назначаването на чиновниците.” (с. 203)

„За истински научни занимания и научна работа в началото не можело дори да се говори. Завършилилите образованието си нямали желание да научат още нещо – те четели предимно вестници и по някоя и друга най-необходима за служебните им интереси и задължения подръчна книга. Интересът към напредъка в чужбина бил слабо развит у българите. Иричек споменава, че в софийското общество е срещал хора, за които не можеш и да помислиш, че са завършили висшето си образование в чужбина; същевременно бил напълно изненадан, виждайки как много българи, които никога не са били в чужбина, като усърдни самоуки личности са опознали тънкостите на различните науки и с остър поглед следят напредъка на културните народи. В последно време все повече се шири интересът към знанието и напредъка, а засилването на този интерес е гаранция, че с времето страната още повече ще се развие в тази насока – все повече ще напредва българската литература и все повече ще нараства броят на младите всеотдадно образовани мъже.” (с. 206)

„Макар в страната да съществува голяма свобода на сдруженията, отделните дружества се развиват слабо поради партийното политиканстване. Истинските книжовни и благотворителни дружества слабо напредват.” (с. 217)

³ По сведения, оповестени от г-жа Даворка Цолич, до Първата световна война в Загреб са учили над 500 млади българи, които са били една трета от всички чуждестранни студенти в Загребския университет.

„... българинът е натълно почтен и затова злоупотребите в България са много редки. Не е истина, че българинът е лаком за пари; жаждата за собственост, която се е появила сред народа веднага след освобождението, е негова съвсем естествена реакция след бедите, които е преживял под турско иго и след страхоите, на които е бил подложен в периода 1876–1878 г.; същевременно тя е и последица от неговия неуморен стремеж към материален напредък – стремеж, който се е просмукал сред целия народ.“ (с. 208)

„Трябва обаче да изтъкнем, че условията по време на турско иго не са спомагали да се закали характерът на народа. Вярно е, че завистта и подозрителността са последица от примитивните материални условия, но те са голяма пречка за процъфтяването на обществения живот; много добри начинания не успяват само затова, защото един не иска да помог-

не другиму, или пък защото завист му пречи да доведе до успешен край делото си. Иречек, например, твърди, че не е хубаво, когато някой е хвален от вестниците – това само ще му спечели нови неприятели. Освен това и сред българите, както сред народите от целия Изток, се забелязват единични случаи на непостоянство, неискреност, неустойчивост и склонност към прекаляване и печалба.“ (с. 209–210)

„Политиците в България като че ли мислят само за настоящето; те не обичат да мислят за миналото или за бъдещето. Наблюдавайки това, човек би казал, че големите промени, настъпили в страната в периода на последните десетилетия – от Митхад паша до княз Фердинанд – рядко са били съзнателно налагани. А това е още по-учудващо, защото се знае, че народната памет у българина е по-силно развита, отколкото у западния човек; още повече, че той, българинът, има какво повече да помни от човека на Запад.“ (с. 210)

„Най-лошо се отразяват върху вътрешната политика междупартийните борби и придружаващите ги сплетни и клевети, толкова характерни за Изтока. Младата столица София е истинско въртящо се хоро в този смисъл. Който е прекарал няколко години в тамошните политически кръгове, ще си спомня докато е жив тогавашните неприятни и язвителни условия за дейност. Тук всеки ден се разнасят най-невероятни политически клюки. Чужденецът може да узнае всякакви най-лоши неща за най-авторитетните българи от самите българи. Едва по-късно той ще се увери, че тези авторитетни и влиятелни хора не са наистина така неспособни и непочтени, каквито ги изкарват заслепените от завист и партийни пристрастия техни противници, а и че така постъпват повечето политици – злословят едни за други. Рядко, без да се зачитат някои предразсъдъци, се уважават талантите и способностите на политическите противници. Често между водачите на политическите партии съществува лична омраза. Поради всичко това

политическите лидери бързо се изхабяват: щом загубят властта, тези до завчера високоуважавани мъже като че се забравят от хората – никой не ги поглежда. В политическия живот битува голямо недоверие един към друг. Има такива, които непрекъснато надуват тайни намерения и планове, не вярват на това, което четат, а търсят истината „между редовете“. Политическите страсти са така силни, че борбата няма за цел само да отстрани от мястото му противника, а има стремеж да се унищожи и онова добро, което той е сторил или замислил.“ (с. 214–215)

„Политическите партии в България водят началото си още от времето, преди страната да се освободи от турската власт. Те не следват никакви определени политически програми, а са съставени предимно от лични привърженици на политическите водачи.“ (с. 215)

„За завладяването на Цариград никой дори и не мисли в България; политическите тежнения на българския народ са насочени към отнетите ѝ планински предели. Основният проблем в бъдещето развитие на балканските държави се нарича Македония, там се пресичат техните интереси, а не на Босфора. Собствените интереси и стремления на отделните балкански народи и съперничеството помежду им са все още толкова силни, че не може дори да се говори за някакво споразумение или съюз между тях. Надяваме се обаче, че времето ще помогне и за това.“ (с. 220)

Премиерата на книгата се състоя на 17 ноември 2008 г. в сградата на Министерството на външните работи в София и бе организирана съвместно от Дипломатическия институт и посолството на Република Хърватия у нас. "Княжество България" беше представена от **посланик Дражен Цолич**.

Ваше превъзходителство, Вие ни казвате "Довиждане" по един много нетрадиционен начин – дарявайки книгата "Княжество България" на д-р Иван Хоич на българския народ. Какво Ви подтикна към този жест?

Тя е издадена през 1900 г. в Загреб в 25 000 екземпляра и в нея, на цели 200 страници, този изключително образован автор еднакво обстойно и строго научно, приятелски и емоционално описва напредъка на българския народ... С това Хоич се включва в редиците на онези стотици хърватски интелектуалци, които цели дванадесет века откриват, описват и хвалят България и българите. Още в края на IX в. учениците на Кирил и Методий пренасят глаголицата в Хърватия, а в светската и религиозната литература тя се запазва чак до края на XV век.

Когато преди две години си зададох въпроса, какъв би бил най-подходящият подарък за България по повод на присъединяването ѝ към Европейския съюз, бях убеден, че той трябва да има дълбок символичен смисъл, да бъде книга или произведение на изкуството, така че да напомня за вековната близост и приятелството между двата народа. Така след 108 години открихме Хоич...

Министерството на културата на Република Хърватия и хърватското Посолство в София избраха този превод на изтъкнатия познавач на Хърватия, ст.н.с. д-р Румяна Божилова, като подходящ подарък за приятелския български народ в първите му години в Европейския съюз. И, ако всичко е започнало още с глаголицата, днес продължава в общия европейски дом, в който близките българи и хървати с оправдана гордост внасят допълнителни цивилизационни култури

На премиерата на книгата един от присъстващите гости ми каза, че дори днес не би могъл да опише по-добре родния си край.⁴

Дражен Вуков Цолич

Посланик на Република Хърватия в Република България

⁴ Използвани са откъси от поместените интервюта с посланик Др. Цолич, както и от неговия послеслов към книгата „Княжество България“ (вж. електронното издание на списанието).